

**MUHAMMAD YUSUF SHE'RIYATIDA IYMON MASALASI("IYMON
QO'SHIG'I" SHE'RI MISOLIDA)**

Abdusharifova Sarvinoz- Urganch davlat universiteti Filologiya va san'at fakulteti
3-bosqich talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada Shoir Muhammad Yusuf qalamiga tegishli "Iymon qo'shig'i" she'rini tahlil qilish orqali butun insoniyat, butun dunyoni saqlab qoluvchi kuch- iymon haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: iymon, e'tiqod, insoniylik, tasavvuf, saxiylik.

Iymon- kishiga u dunyo-yu bu dunyo saodatini beradigan, uni nafs balosidan saqlab, yurakni sof tutadigan tuyg'u- bu iymondir. Odamzod borki, uning qalbi doimo ezgulik, poklikka talpinadi, gunoh ishlardan o'zini pana tutadi. Kishini bu foniy dunyo lazzatlaridan, uning o'tkinchi noz-ne'matlaridan qaytaruvchi, uni insofga chaqirguvchi tuyg'u, shaksiz, uning qalbida jo'sh urgan iymon tuyg'usi hisoblanadi.

Mumtoz adabiyotimizda komil inson masalasi alohida o'rin egallar ekan, shaxsni kamolotga yetaklab uni komil inson darajasiga ko'taruvchi bosh fazilatlardan biri iymondir. Alisher Navoiyning "Xamsa" dostonidagi birinchi kitob, "Hayrat ul-abror" ning birinchi maqolati ham, aynan iymon haqida so'z yuritiladi. Unda iymonga shunday ta'rif berilad: "Demak, sabr, shukr va hayodan iborat bo'lgan odamlargina Inson degan sharafli nomga munosibdir, iymondan uzoq bo'lgan kishilarni esa bu nom bilan atab bo'lmaydi"[1:18]. Biz bu fikrdan shuni anglab yetishimiz mumkinki, iymonli kishi o'zida uch xil xislatni mujassam etmog'i darkor: sabr, shukr va hayo. Kishida shu uch xislat mavjud ekan, albatta, uning uning mustahkam bo'ladi. Iymon masalasi nafaqat o'tmishning, balki bugungi kunning ham dolzarb muammolaridan biriga aylangan, desak mubolag'a bo'lmaydi. Shu jumladan, o'zbek she'riyatida o'z o'rniga ega bo'lgan shoir Muhammad Yusuf ham ushbu mavzuga qo'l urib, ummatni iymonli bo'lishga chorlaydi.

Umrning har kuni bayrammas, to'ymas,

O'char oqshomi bor oldinda chiroq.

Ajrim bo'lar bir kun savob-u gunoh.

Cho'yan doshqozonga shayton o't qalar,

Qutqarsa bir kuni iymon qutqarar...[2:29]

Shoir qalamiga mansub ushbu she'r 4 band, 24 misrani tashkil qiladi. She'r birinchi bandining qofiyalanish tizimiga to'xtaladigan bo'lsak, *to'ymas* so'zi bilan *qo'ymas*, *chiroq* so'zi bilan *gunoh*, *qalar* bilan esa *qutqarar* so'zlari o'zaro ohangdoshlik kasb etgan. Badda savob va gunoh so'zlari tazod she'riy san'atini yuzaga keltirgan, bundan tashqari bayram, to'y kabi ma'nosi bir-biriga yaqin bo'lgan so'zlarni qo'llash orqali tanosub san'ati vujudga kelgan. She'rning birinchi bandi mazmuniga to'xtalar ekanmiz, unda shoirning to'g'ridan-to'g'ri maqsadga o'tib, o'z fikrlarini, iymonga chaqiriqlarini bayon etganligining guvohi bo'lamiz. Shoir Muhammad she'rning birinchi bandida insonlarni bu g'animat dunyoda kayf-u safo, aysh-ishratga berilmasdan u dunyo saodati uchun harakat qilishga chorlaydi. Zero, bu dunyo bir sinov maydoni kabidir. Agar biz uning har bir kunini havoyi hirslarga berilib, bazm-ziyofatlar bilan o'tkazar ekanmiz, oqibatda qachondir umrimiz o'z nihoyasiga yetganini sezmay qolamiz. Shoir "O'char oqshomi bor oldinda chiroq" degan jumlaning qo'llar ekan, bunda chiroq umrga qiyos etiladi. Har qanday chiroq esa bir kunmas, bir kun so'nadi. Keyingi misrada ijodkor insonning tashqi ko'rinishiga qarab baho bermasdan uning qilgan savob- u gunohlariga qarab baho berish joizligini ta'kidlaydi, sababi kishini jannatiy yoki do'zaxiy bo'lishi uning kiygan qimmatbaho kiyimlari, yoxud uning bu dunyoda yig'ib tergan mol-dunyosiga qarab o'lchanmaydi. Insonni o't qalangan cho'yan doshqozondek do'zax azobigan faqatgina uning iymoni qutqaradi.

Noming tutgan tuzing totmay ketmasin.

Uyingda har kuni yostiq yetmasin.

To'rtta mayizingni qush ham yeb ketar,

Uying chetlab odam zoti o'tmasin.

Berk saroymas – ochiq ayvon qutqarar,

Mezbonni bir kuni mehmon qutqarar...[2:30]

Ushbu bandda *ketmasin, yetmasin* hamda *ketar,qutqarar* soʻzlari qofiyadosh soʻzlar boʻlib kelgan. Muhammad Yusuf yuqorida keltirilgan misralar orqali kishini saxiy boʻlishga chorlaydi. Bilamizki, insoniylikka xos boʻlgan bu xususiyat oʻzbek millatining qon-qoniga singib ketgan, shuning uchun bu xislat bizga yot emas, albatta. Biroq shoir shunga qaramasdan bizni baxillikdan yiroq boʻlishga chorlashda davom etadi. Bu fikrlarga uygʻun ravishda Hotam Toy hikoyatini keltirsak. Hikoyada aytilishicha, arab mamlakatidan kelayotgan karvon, yoʻlda oziq-ovqatdan qiynalib qolmaylik, deb oʻylab, Hotam Toy xonadoniga tushdilar. Karvon orasida bir tentak odam bor edi. U: “Ey Hotam, noming karaming tufayli olamga mashhur boʻldi, biz ham bugun senga mehmonmiz”, dedi. U gapini tugatmagan ham ediki, karvonning semiz tuyalaridan biri xastalanib qoldi. Odamlar haligi tentakka, sen mehmonsan, tilingni tiysang, yaxshi boʻlardi, deb tanbeh berdilar. Xullas, Hotam tuyani soʻyib, karvonni mehmon qildi. Erta tongda karvon yana yoʻlga otlandi. Shu payt uzoqdan ot choptirib kelayotgan odamlar koʻrindi, ular bir tuyani ham olib kelayotgan edilar. Bu tuya kechagi tuyaning aynan oʻzi edi. Karvon bu ahvolni koʻrib, otliqlardan soʻradilar. Otliqlar shunday javob berdilar: “Kechasi Hotam tushimizga kiribdi, koʻzlari yoshlangan. U bizga aytdiki, bugun mehmonlar kelgan edi, men ulardan bir tuya qarz olib soʻyib, ularni mehmon qildim dedi va tuyaning belgilarini soʻzladi. Hotam bizga, tezroq boʻlinglar, karvon tong otishi bilan ketadi, aynan ularning tuyasiga oʻxshaganini olib kelib, karvonga yetkazinglar, deya bizni shoshirdi. Kechagi soʻyib yegan tuyasidan ularga oʻgʻirlik kelmasin, menga esa halol boʻlsin, dedi”[3:447]. Serqirra ijodkor Muhammad Yusuf ham ushbu bandga shu hikoyat mazmunini singdirgan.

Xor qilib oʻynama har kimsa boshin;

Yigit gʻaribi-yu qizning yuvoshin.

Koʻshkingni koʻz-koʻzlab, zaringdan soʻzlab,

Mustarin koʻzidan oqizma yoshin.

Kimda – ketar husn, kim xush boʻy tarar,

Lolani hokisor rayhon qutqarar[2:30].

Ushbu baytda shoir kishilarni hilmlil bo'lishga chorlaydi, ya'niki ijodkor past fe'lli, muloyim insonlarni kim bo'lishidan qat'i nazar xoh u shoh bo'ladimi, xoh bir kambag'al, g'arib – ularning barchasiga bir xil munosabatda bo'lishni uqtiradi. Muhammad Yusuf bandning so'nggi ikki misrasida ham ushbu fikrga go'zal misol keltirib, chiroyli dalillaydi. Ya'ni alvon lola qanchalik go'zal bo'lmasin, qanchalik o'ziga jalb qilmasin, lekin u baribir ko'rksizgina rayhonchalik xushbo'y hid tarata olmaydi. Ushbu banddan shuni anglash mumkinki, shoir bu yerda insonni tashqi ko'rinishiga emas, balki uning ichki dunyosi, muomalasiga qarab baho berish kerak degan fikrni ilgari suradi.

Botinda boshqa-yu zohir bo'laksan

Avval boshqa eding, oxir bo'laksan.

Ko'ngil ko'chasida, ko'ngil ko'yida,

Kelgan izga qaytib borar yo'laksan.

Bunda har kim o'zi qul – jon qutqarar,

Na shoh, na hakimi Luqmon qutqarar[2:30].

She'ring so'nggi bandi tasavvufiy ma'no kasb etgan bo'lib, bu bandda inson bu dunyoda qanchalik rohat-farog'atda yashamasin, bir kun kelib qilgan savob-u gunohlarining ajrini tortadi. Bu dunyoga kelishning bir kun ketishi ham bor. Savol-javob kunida bizni na shoh, na Luqmoni Hakimday oqil, dono faylasuf qutqara oladi. Bizni faqat qilgan savob amallarimizgina qutqara oladi.

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, shoir ushbu she'ri orqali butun bir insoniyatni iymonli bo'lishga, kibr-u havoga berilmasdan bir-birimizga mehr-oqibatli bo'lishga chorlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Alisher Navoiy. Xamsa. Hayrat ul-abror.
2. Muhammad Yusuf. Iymon qo'shig'i.
3. Nasimxon Rahmonov. O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi.